

УДК 595.799 (477.8)

Короткі повідомлення

Р.М. Жирак

**ПЕРШІ ЗНАХІДКИ ЧЕРВОНОКНИЖНИХ ВИДІВ ДЖМЕЛІВ
(HYMENOPTERA: APIDAE, BOMBUS) НА ТЕРИТОРІЇ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

За останні десятиріччя проблемі охорони червонокнижних видів комах приділяється все більше уваги. Проте, незважаючи на підвищення інтересу до вивчення ентомофауни України загалом і бджолиних зокрема, Івано-Франківщина залишається, в силу різних обставин, поза увагою. Особливо гостро постає проблема збереження і поширення найбільш вразливих груп комах, до яких без сумніву належить рід *Bombus*. Представники цього роду є достатньо чутливими до кліматичних факторів та антропогенного впливу. Кожна нова знахідка рідкісних видів є цінною, оскільки вона дає змогу судити про фауністичне різноманіття джмелів і стан їх популяцій в регіоні [1].

Спостереження і збір комах здійснювали на території Рогатинського і Бистрицько-Тлумацького Опілля впродовж 2001-2004 рр. в місцях їх виявлення, в основному на кормових рослинах з родин губоцвітих, шорстколистих та айстрових – стаціонарно і під час експедиційних виїздів. Дослідженнями були охоплені населені пункти у двох районах Івано-Франківської обл.

Рогатинський район:

с. Верхня Липиця: урочище Піски – схил півд.-зах. експозиції на висоті 300 м над рівнем моря, крутизною 30°, площею близько 2-3 га. Більшу частину урочища займає вторинна степова ділянка, а також узлісся з лучною рослинністю і сінокосні луки;

урочище Пастивник – типовий агроценоз, площею близько 20-25 га, серед посівів с/г культур більшість належить до родин пасльонових і бобових, значну частину з яких займають посіви *Trifolium pratense* L.;

с. Нижня Липиця: заповідне урочище Рашківець – схил півд.-зах. експозиції, крутизною 40°, розташоване на висоті 260 м, займає площу близько 8 га. Верхня частина схилу вкрита лісовими насадженнями, а нижня представлена степовою рослинністю, яка в області збереглась майже виключно на території Рогатинського Опілля, з невеликою домішкою *Pinus sylvestris*. Урочище оточене агроценозами і сінокосними луками, де переважають степові ксерофітні рослини: *Pulsatilla nigricans* та *P. latifolia*, *Adonis vernalis*, *Primula veris*, *Aster amellus*, *Origanum vulgare*, *Cichorium intubus*, *Salvia verticillata*, *Hypericum perforatum* тощо;

урочище Яцева гора – невеликий схил півн.-сх. експозиції, крутизною близько 15°. Дослідження проводили на пасовищній луці, флора якої представлена в основному злаковими та айстровими;

с. Пуків: ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення „Чортова гора” – унікальний осередок степової рослинності, площею 13 га.

Крім цього, дослідження проводили в с. Вишнів.

Тлумацький район:

с. Колінці: урочище Корчованка – переважають агроценози.

Місця досліджень в с. Петрилів і с. Олешів представлені схилами із степовою рослинністю поблизу р. Дністер.

Опрацьовували особисті збори, колекції Студентського наукового ентомологічного товариства „Тенакс-17” і матеріали кафедри біології Прикарпатського Національного університету ім. В. Стефаника.

В результаті досліджень на території Рогатинського р-ну виявлено 13 екз. джмеля мохового – *Bombus muscorum* (Linnaeus, 1758) та 57 екз. джмеля яскравого – *Bombus pratorum* (Panzer, 1805), які занесені до Червоної книги України (II категорія). У Тлумацькому р-ні виявлено 17 екз. *B. pratorum*.

V. muscorum

Матеріал: с. Вишнів, липень 2001 р., 1 екз.; с. Нижня Липиця (ур. Рашківець), 19.04.03, 2 екз.; 10.08.03, 4 екз.; с. Верхня Липиця (ур. Пастивник), 06.08.03, 4 екз.; 21.08.04, 2 екз.

V. pomorum

Матеріал: с. Нижня Липиця (ур. Рашківець), 19.04.03, 7 екз.; 26-28.04.03, 2 екз.; 18.05.03, 1 екз.; 18.04.04, 2 екз.; 01.05.04, 3 екз.; 10.05.04, 3 екз.; 11.07.04, 1 екз.; с. Нижня Липиця (ур. Яцева гора), 22.07.04, 2 екз.; с. Верхня Липиця (ур. Пастивник), 01.08.03, 1 екз.; 10.08.03, 2 екз.; 28.07.04, 2 екз.; 29.07.04, 6 екз.; 30.07.04, 6 екз.; 19.08.04, 1 екз.; с. Верхня Липиця (ур. Піски), 07.-08.06.03, 1 екз.; 11.07.04, 1 екз.; 13.07.04, 1 екз.; с. Пуків („Чортова гора”), 02.05.04, 13 екз.; 11.07.04, 2 екз.; с. Колінці (ур. Корчованка), середина серпня 2004 р., 11 екз.; с. Олешів, 09.06.04, 3 екз.; с. Петрилів, 10.06.04, 3 екз.

Слід зазначити, що стан досліджених популяцій червонокнижних видів джмелів є стабільним. Цьому, очевидно, сприяють умови, придатні для їх існування, а саме: наявність вологих біотопів для *V. muscorum* та сухих, ксеротермних, добре інсольованих для *V. pomorum*. Природні кормові ресурси є достатньо багатими й різноманітними і поєднані із значною кількістю сільськогосподарських посівів, які також використовуються джмелями для фуражування. Також є достатньо місць для гніздування джмелів. Однак це не означає, що існуванню цих двох рідкісних видів ніщо не загрожує. Потрібно всебічно сприяти охороні і збереженню локалітетів даних видів, оскільки їх колонії малочисельні, і види мають лише локальне поширення на території Рогатинського і Бистрицько-Тлумацького Опілля. Основним лімітуючим чинником, який впливає на чисельність популяцій цих видів, крім несприятливих кліматичних умов, є антропогенний пресинг, зокрема випасання худоби і регулярне викошування трав в біотопах, де вони існують.

Загалом, нам відомі лише декілька публікацій стосовно фауни джмелів регіону. Так, *V. muscorum* вказується в роботі А. Вежейського [7] з околиць Львова і м. Броди (Львівська обл.) та з Буковини (Чернівецька обл.). Г.З. Осичнюк [4] вказує цей вид для Закарпаття; І.Б. Коновалова [5] вказує 4 екз. виду з території ПЗ „Розточчя” (Львівська обл.). В колекції ДПМ НАН України (м. Львів) наявні 8 екз. даного виду, деякі з них з вказівкою знаходжень в околицях м. Львова та на території Тернопільської обл. [2, 3]. *V. pomorum* вказується Я. Носкевичем [6] з околиць Львова (19 екз.), а в колекції ДПМ вид представлений 25 екз., більшість з яких без вказівки локалітетів, а деякі вказані з околиць Львова і з території Тернопільської обл.

Більша частина території Івано-Франківської обл. залишається недослідженою, тому існує ймовірність виявлення нових локалітетів червонокнижних видів джмелів.

1. Жирак Р.М. Видовий склад джмелів (*Hymenoptera, Apidae, Bombus*) в природних і антропогенних біотопах Рогатинського Опілля // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2004. – **19**. – С. 81-87.
2. Коновалова І.Б. Результати дослідження фауни джмелів (*Hymenoptera, Apidae, Bombus*) західного регіону України // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2002. – **17**. – С. 81-87.
3. Коновалова І.Б. Еколого-фауністичний огляд джмелів (*Hymenoptera, Apidae, Bombinae*) Західної України // Наук. вісн. УжНУ. Серія: Біологія. — Ужгород, 2002. – Вип. 12, Т. 17. – С. 134-137.
4. Осичнюк Г.З. Ландшафтний розподіл бджолиних (*Apoidea*) в Українських Карпатах та в Закарпатті // Пр. Ін-ту зоол. – 1961. – Т. 17. – С. 108-117.
5. Різун Б.В., Коновалова І.Б., Яницький Т.П. Рідкісні і зникаючі види комах в ентомологічних колекціях Державного природознавчого музею. – Львів, 2000. – 71 с.
6. Noskiewicz J. Pszczołowate (*Apidae*) okolic Lwowa // Spraw. Kom. Fizyogr. Akad. Umiej. – Kraków, 1922. – Т. 55-56. – С. 157-179.
7. Wierzejski A. Przyczynek do fauny owadów blonkoskrzydłych (*Hymenoptera*) // Spraw. Kom. fizyogr. Akad. Umiej. – Kraków, 1868. – Т. 2. – С. 108-127.

Прикарпатський Національний університет ім. В. Стефаника, Студентське наукове ентомологічне товариство „Тенакс-17”, м. Івано-Франківськ